

ОТКРИВАЊЕ ОНОГА ЗА ЧИМ ЖУДИМО

Водитељ: Милисав Миленковић
Гост: Радомир Андрић

Водитељ: Данас смо на једном другом месту, а не у студију телевизије САТ. Данас смо овде у сенци манастира Заова, у сенци задужбине Кнеза Лазара и овде смо, сећајући се Видовлана и свих Видовданских поноса, туга и бола. У то име поздрављам господина Радомира Андрића.

Гост: Хвала, отпоздрављам. У добру се видели.

Водитељ: Добро дошли, господине Андрићу.

Гост: Боље нашом.

Водитељ: Ви сте човек који овај крај добро зна и Ви сте човек који је овај крај задужују својим писањем, памћењем и сведочењем о њему.

Водитељ: Дозволите да нашим гледаоцима, гледаоцима САТ телевизије кажемо коју реч више о господину Радомиру Андрићу, истакнутом или једном од најистакнутијих српских песника. Радомир Андрић је рођен у селу Љубање код Ужица. Већ педесет година пише и објављује поезију, а сем поезије пише и објављује прозу, књижевну критику, записе и есеје. Ево само летимичног прегледа неких књига које је потписао Радомир Андрић: најпре је то *Сунце у воденици*, па *Вечерњи кричац*, *Шумска црква*, *Карпатско умљење*, то је написано заједно са Весном Парун, која више није жива, *Бунари Радоица Модричанина*, *Неуступица*, *Какава почасти*, *Испод снега*, *Згон*, *Ноћни пливач*, *Вучица на пртини*, *Рујино*, *Рунска икона*, *Исто и обрнуто*, *Вечера на савској лађи*, *Бели извор*, *Полетеше птице ластавице* и тако даље. Већ педесет година, господине Андрићу, Ви сте у поезији и поезија је у Вама. А кад је то почело?

Гост: Свакако, то је тешко одредити. Поезија је прво, наравно, негде у нама постојала а ми смо је само откривали постепено. Тако и ја. Сигурно је нешто у мом детињству постојало магично. Можда та моја жеђ за нечим чега никада није било, чега нема, у ствари. Ја мислим да та потреба да се нешто каже, као и у свакој уметности, је заправо потреба да се открије то за чим жудимо, за чим чезнемо, а чега заиста у стварности никада довољно нема.

Водитељ: Је ли поезија то недохватно?

Гост: Поезија је свакако то недохватно. Поезија, као и све друге уметности, тражи једно одрицање, једну жртву, али одрицање које је благотворно, које човека обогаћује и чини га можда једним од сведока времена а коме живи, у коме, заправо, себе самога осмишљава, јер како бисмо друкчије себе

3

заиста једно тешко време, али сада када се човек сећа тога, сећа се онога што је прошло и што је најлепше, а то је детињство и младост и то је оно што ме некад неко пита: „Шта је оно што би највише волео да имаш и да будеш?“ Ја кажем: „Највише бих волео да будем гимназијалац.“

Водитељ: Све време?

Гост: Све време, да идем у Гимназију, да се залубљујем и да развишљам о неком будућем животу. Не могу да кажем да се сад кајем за неке пропуштене ствари, али, у суштини, кајем се што нисам многе ствари систематичније урадио. Некако сам све урадио у ходу, на путу негде, тако да сам пропутовао и претабанао ову Србију целу. У једном тренутку, доста касније, када сам постао новинар једног листа за село и пољопривреду *Задруга*, то је мени било мало и тешко и сматрао сам да можда ипак треба да радим у некој библиотеци, или не знам где, али, у суштини, то је можда била најбоља школа и најбоља отворена библиотека, где сам упознао многе људе и научио од њих многе ствари.

Водитељ: Колико се сећам, Вас је посао новинара *Задруге* и довео у Мало Црниће?

Гост: Добрим делом да, иако сам ја Мало Црниће знао и раније, пре свега преко часописа *Стиг*, или *Браничево*. Сећам се, још у Крушевцу, јер сам из Ужица дошао у Гимназију у Крушевац, сећам се *Браничева* које је уређивао Војислав Живковић, знао сам многе песнике одавде, који су били мени блиски, који су имали мотиве са села, са тог живота. Таква је била и поезија Срболоба Митића, који је друговао са мојим земљаком који је рано умро, Пауном Петронијевићем, кога сам лично сретао док сам био још у Ужицу, или Добрица Ерић. То је било моје прво сусрећање са тим песницима. Можда је и први песник у животу мом, живог кога сам срео, то је био песник из једног пожешког села Глумач, Момчило Тешић, који је дошао једног дана у ту школу основну, у селу Љубање где сам био и сећам се као да је данас, био је април, воћке су избехарале, пошто је учioniца била мала седели смо напољу, у том воћњаку и учитељ нам каже: „Ово је песник.“ А он је био обучен у селачку ношњу и ја кажем: „Какав је ово песник, личи ту на наше комшије, селчаке у гуњу.“ Тек кад је почео да чита те песме о неком улару, који је остао кад је пролао краве, онда сам схватио да је то тај песник кога смо имали у читанкама. Данас такође ја волим да чујем та песму, кад идем по школама чујем како деца певају ту његову песму о лисици која се разболела и суши се као грана, па завршава на крају: „Крупне сузе лисици падоше у крило, кад би гуску појела ларвске би јој било.“ То је, заиста, био један диван песник који је певао о селу, о тешкоћама човека са села, али и те ведрине детињства је знао да дарује и да пренесе својим читаоцима најдражим – деци.

Водитељ: Мени, као читаоцу Ваше поезије, почев од оног *Сунца у воденици*, преко *Крчага*, па *Радоша Модричанина*, до неких других песама, је остало у

5

Водитељ: Морам да Вас питам, овде сте у својој биографији написали да живите у Београду и на више места истовремено?

Гост: Ето, то је то. Ја наравно ценим то место одакле сам први пут видео небо са свог прага кодног, али сигурно да, ако поезија и песма има очи, онда сам и на другим местима видео то небо и зато мислим да где је завичај моје поезије – то је и мој завичај. Ево и овде, не зато што сам сад у браничевско-стишком крају, толико сам овде пријатељсвао и упознао људи, па чак и по овим селима, посебно се сећам, кад сам долазио на *ФЕДРАС*, једног свог борака, истина кратког, у Аљудову.

Водитељ: То је једно од најмањих села.

Гост: Или у Каменову, Топоници, Великом селу, наравно Мало Црниће, Калиште, Кобиље. Сва та села су интересантна, па све до Кучева и Мајданпека, Неготина. Лужни Кучај је за мене постао посебно интересантан, једну књигу, имао већ скоро двадесет година, никако да завршим, *Петрус поново*, бар то је радни назив те књиге. Пошао сам, у ствари, од Исихаста, од њихове филозофије, наравно, нисам ја то препевавао, нити сам то желео, то је негде у темелју те књиге, то осећање, па, ево и овде, у овом крају, сви ти манастири и светишта на неки начин су били станишта Исихаста, Синаита, па и Горњак, знавши да је ту био Григорије Горњачки и он је један од оних који је веома значајан за наш језик, не само као духовник него је он написао и једно житије преподобног Ромилата, а то житије се налази у Москви и оно је значајно за проучавање старог српског језика.

Водитељ: До Ђуре Јакшића?

Гост: Наравно. Ђура Јакшић је такође велика личност наше књижевности, наше уметности и овде је његов дух присутан и овде је присутна његова поезија. Кад је ишао од Великог Села до Ђорела, тим путем, чинило му се да је „вила ћилим расастрела“, па до *Ноћ у Горњаку*, то је једна велика песма.

Водитељ: Па *Призивање Кнеза Лазара*?

Гост: Тако је, незаборавна, велика песма. Он је, такође, оставио траг у многим местима свога живота – и у источној Србији, овде, по Шумадији. Нажалост, њега као песника неки стављају у врх поезије, а неки га заобилазе до те мере да га и не уврштавају у Антологије српске поезије, а опет га неки глорификују па се по двадесетпет његових песама нађе у Антологијама.

Водитељ: Ових дана сам прелиставао једну књигу Свете Лукића, зове се *Спомен Андрића* и у тој књизи сам видео фотографију која ме је мало дирнула и узбудила. На слици су Александар Вучо, Душан Матић, Милош Црњански, Меша Селимовић и наравно Иво Андрић. То је велика петорка. Да ли ми данас имамо такву петорку?

7

Гост: Да, тако је. Кад већ помислем Иву Андрића, немојте ми замерити, то је мало коме познато, ја сам само једном њега срео у *Удруженоу књижевника*...

Водитељ: А педесет је година од како је он добио *Нобелову награду*.

Гост: Јесте. Он је ушао у *Удружење*, ми млади смо тамо седели и наша секретарица, у то време, Лепа, каже: „Господине Иво, ови млади песници би вероватно желели да Вас поздраве.“ Онда је он застао, а хтео је да прође тамо код Владе Стојшина или код Драгана Јеремића, више се не сећам код кога, он је застао, нас је било неколико ту и ја сам био у једном тренутку затечен, како сад да кажем њему „Андрић“, да сам ја Андрић, али, како се он поздрављао ја сам спонтано рекао „Андрић“. Он ме је погледао и рекао, да не изгледа сад препотентно, „Радомир“. А зашто? Ја сам после дуго развишљао како је он знао. Зато што је развишљао дуго о писцима који носе исто презиме, а ја сам већ тада имао две књиге објављене. Онда ме је он питао одакле сам, ја сам рекао да сам ту од Ужица, а он употребил једну врло ретку и интересантну реч, иако је она присутна у нашем језику: „Ми смо својта.“

Водитељ: Рођаци?

Гост: Да, а ја сам наравно питао: „Како?“ – „Па,“ каже, „исти су нам корени и стабло. Једна се грана пружила према Србији, са те гране сте Ви, а једна преко Босне, е, са те гране сам ја.“ То је био једини разговор са њим.

Водитељ: То о својти, о рођацима, чини ми се да је требало више него икад данас помислити и подсећати и Србе и Хрвате и Црногорце и Муслимане од те својта. А, молим Вас, имате ли још неки сусрет, још неког писца до те гортке коју сам ја поменуо, у сећањима?

Гост: Свакако, неке сам срео, неке нисам, наравно, али био је врло интересантан сусрет са Милошем Црњанским. Милош Црњански када се вратио овде, после *Коларца* и оног великог књижевног сусрета у *Народном позоришту* је био, на неки начин, кум моје песничке генерације, тада су у *Дому оmlадине* биле вечери које су се звале *Код Орфеја у осам* и уредник у *Дому оmlадине* је био Гојко Ђого и он је приредио то вече, било је нас десетак песника који су, срећом, сви остали у поезији – Адам Пуслојић, Мома Димић, Хашић, Чудић, Радомир Путник, Срба Игњатовић, Драгомир Брајковић, Рајко Петров Ного. Онда је, после те вечери, када је он говорио о свима нама и уопште о поезији, кад нас је поздрављао, питао је свакога ко је и одакле је, иако смо ми њему дали већ неке своје мале биографије, колико је то тад могло да буде, ја сам имао објављену књигу *Сунце у воденици* и требало је да изађе књига *Вечерњи кричац*, он ме је питао одакле сам, ја кажем: „Из Ужица.“ Он каже: „Па, ја сам се огрешио о Ужице“, а ја какав сам био, можда нисам довољно запазио, питао: „Како сте се Ви то огрешили о Ужице?“ – „Па, знате, мој таст Добра и моја ташта Олга, моја супруга Вида је из Ужица, а ја никад нисам отишао да посетим Ужице.“ Ја се онда сетим да у

9

Водитељ: Ја не сумњам да се Ви нећете трудити, али има ли шансе, бар што се тиче материјалног статуса писца, да се то побољша? Писац је једина најмана снага, која ради, како кажу, без ајлука. Знате ли шта је ајлук?

Гост: Знам, како да не. Постоје две врсте писаца код нас: једна мањина која живи од књижевности и једна већина која живи за књижевност. Има, наравно, вредних писаца тих који живе од књижевности, али и у овој другој групи која је већа има значајних писаца који данас тешко живе, чак су социјални случајеви, али ми ћемо да стварамо – имали или немали.

Водитељ: Био је то портрет песника Радомира Андрића, који је са тридесетак књига своје поезије трајно ушао у читалачко библичко српског народа, али и у списатељски култ српске поезије.

препознали у неком времену, ако своју реч не уградимо у то време, односно време у ту своју реч.

Водитељ: Песник дарује себе поезији, а чиме песника дарује поезија?

Гост: То је, наравно, једна, ако може тако да се каже, игра, али судбина-игра, увек игра на једној затегнутој жици изнад понора и сигурно да трагање за тим ослоњем, макар и у ваздуху недисаном, даје човеку неку сигурност да каже увек нешто друго, да открије другост, да себе покљони другима и други да се открију у њему самом, у његовом језику и у његовим речима, у његовом поимању живота. То је, у сваком случају, и моје опредељење, то трагање да препознам другост и у другостима да нађем и себе самог.

Водитељ: Трагајући за собом, јесте ли полазили од неке лектире?

Гост: Свакако. Ја и дан-данас сматрам да колико је битно писање, такође је битно и читање и ослушкивање тог слова које говори само по себи, макар да је и камењу – оно говори и има свој језик. Ја сам, док сам био још у основној школи, као и многи од нас, ја сам био у једној школи *Златборски огранци*, то је недалеко од Ужица, основна школа која, нажалост, као и многе друге дели судбину овог времена, затворена је, јер и село је остало бездетно, јер смо ми многи отишли у свет, мислили да негде слађе воће рађа и, ако ишта у себи осећам као неку сету, нешто што нема одговора а што је суштински једна велика наша несрећа, то је та бездетност и те наше школе које имају и своје игришта али нема никога тамо да игра лопте, нити да се смеје. Тамо у тој школи је била једна мала библиотека у то време и ја сам, не знам ни ја тако, али сам почео да читам од наше народне поезије и у то време сам знао све могуће песме о Краљевћу Марку, о Милошу Обилићу, о тим нашим великим епским јунацима, али сам читао и друге књиге као што је *Живот животиња* од Брема, или од Васе Пелагића *Народног учитеља*, јер то су биле књиге које су нама на један одређени начин отварале неки нови простор, неку животну тајну, оно што је човеку неопходно да заиста постане човек. У неким тешким временима то је итекало значајно. Такве књиге на први поглед можда баш и нису, али ја данас, кад почињем да пребирам по својим сећањима шта сам тада читао, сигурно да су и те књиге имале своје значајно место. Наравно, хајде да поменем и мога великог презимењака и Нобеловца, *Ирча Овдирова* и једну од његових првих књига, заправо, то је приповетка *Прива у ветровом слону*, коју сам прочитао још као дете, или оне његове *Велетовце*, то су биле књиге које су ме тада узбуђивале. Добијао сам и неке књиге за награду тада и те књиге, *Мовчара*, рећимо, Оке Финоки, или Марка Твена – *Том Сојер*, *Хаклбери Фин*. Те авантуре су сигурно у мени побуђивале и неку машту за тим авантуризмом, можда је то у мени и оставило један траг, некако сам касније био неасвадиљив у неким тражењима, у неким сновима, па и тај авантуризам је оставио у мојој младости колико радост, толико и неких ожиљака. Можда је то надокнађивало оно што нисам имао тада, а то је било

4

сећању то нешто аутентично, ухваћено у неком свом изворном значењу, не у „етно“ смислу, него у судбинском, животном.

Гост: Па, добро, сигурно да сте ту на трагу тога, јер таква је била моја прва поезија. Ја сам ловио те слике живота и то неко осећање које смо тамо имали. Рећимо, у мом крају је некада било безводно и кад је суша била тада сам написао те стихове по којима је и названа моја прва књига: „После суше, однео сам суице у воденицу, ватру да мељем кад немам пшеницу.“ То су биле слике, неки доживљаји, тај сурсет са неким горчијим, са сложенијим животним датостима, то је проговорило у мени и та поезија није била само слика, она је истовремено носила то осећање спознаје тог животног, тешког тренутка, који је свако од нас на свој начин понео и та поезија је сва од тога, та прва књига. Друга књига је већ имала нешто друго, то је *Вечерњи кричац*, после је трећа књига са Весном Парун, великом песникњином хрватском и југословенском која је недавно умрла али је била и остала члан *Удружења књижевника Србије*, никада није хтела да каже да није. Ми смо заједно написали ту књигу, пола она – пола ја, звала се *Карпатско умљење*, то озарење нечим, то је био пут у нама суседну, пријатељску Румунију, са њеним значењима, тога се нашло у нашој поезији доста и, кад већ говорим о Румунији, та нека љубав према Румунији и у тој земљи, у тим људима, слично као код наших људи, ја сам препознао много тога и митског и стварног и фантазмогоричног, тако да се доста тога слило и у моју поезију, посебно после упознавања и читања великих румунских песника, Никите Станескуа, Марина Сорескуа, Петра Стојке, Ангела Думбравеана и многих других који су у то време објавили своје прве песничке књиге на српском језику у Багдаду.

Водитељ: Ви сте човек рођен у западној Србији, у селу Љубање, потом Крушевац, који је нека друга врста Вашег завичаја, али како Ви објашњавате да ми са том блиском нам земљом Румунијом, са блиском нам земљом Бугарском, не само по географији него и по сензибилитету, немамо неке дубље коресподенције, немамо неке дубље стваралачке везе?

Гост: Тај проблем је по много чему контрверзан. То је за нас необјашњива прича. Можда смо ми људи који живимо још у неком времену када смо били много велики и моћни као народ, али та моћ се губила а ми смо остали у тој слици и одатле, из те перспективе, гледамо на ствари, па и друге људе и друге народе, што можда није добро јер ја сам посебно у Румунији, па и Македонији, у Русији сам био, не знам где све нисам ишао. Кад говоримо о Србији, ја сам још увек актуелан председник уметничког удружења *Крајински круг* у источној Србији и, слично овако, једна новинарка ме питала откуд ја из западне Србије да будем председник у источној Србији и шта је програм тог удружења, јер тада се малим подозрењем гледало на то удружење *Крајински круг*. Ја сам рекао: „Наш програм се састоји у томе да западна Србија буде у источној, а источна да буде у западној.“

6

Гост: Не знам, то ће време да покаже. Сада, у овом тренутку, много шта још није разјашњено. Ја у томе видим, пре свега, недостатак наше књижевне критике, која није раскрлила неке честаре око појединих твораца, писаца. Сигурно да Иво Андрић и Милош Црњански и та група надреалиста, међу којима је Меша и Александар Вучо, посебно Душан Матић мени је један од оних писаца којима се враћам стално и који има шта да нам каже и том белнином и тим записима на маргинама, он је у исто време и песник и филозоф и есејиста и сликар и све кад се узме, сабере, заиста је један феномен као личност. Данас једино у Ђуприји, која је њему услован завичај, једино тамо библиотека носи његово име и, са малим могућностима, та библиотека обележава сећање и спомену на Душана Матића и његово дело, пре свега призивањем младих песника, додљивањем награде *Матићев иал*.

Водитељ: Да напоменемо да је *Матићев иал*, између осталих, добио и Иван Петровић из Петровца на Млави.

Гост: Јесте, Иван Петровић, син Јована Петровића, један талентован младић. Ја сам тада био у жирију и, у ствари, већ неколико година сам у жирију. Душан Матић је говорио да се живот догађа негде другде, а, у ствари, догађа се ту где смо ми, овде. То „негде другде“ јесте неко надреалистичко одређење, али је оно сигурно изазовно за песнички језик. Тај Бретон са својим *Манифестом* јесте отворио један други хоризонт, али и наши надреалисти, наши писци – и Вучо и Матић и Дединац, сигурно већ неку годину после објављивања *Манифеста надреализма* у Паризу, они су такође овде, часописом *Немогуће* и *Сведочанства* отворили једну другу позицију за поезију, ослободили је неких традиционалних окштавања и у томе ја видим да померања у поетичком смислу, иако ја сам нисам баш неки надреалиста, али то треба рећи, јер ти преломи су значајни. Наравно, у нашој поезији су многи други, па и Црњански са својим „суматризмом“, или Дранац са „хипнотизмом“...

Водитељ: Па, ни Андрић никад није био надреалиста.

Гост: Није, али он је увек говорио да су му интересантни ти писци, кад се говори о модерној поетици и традиционализму. Истина, он се увек опредељивао за реализам, али није заборављао ни могућности симболизма и експресионистичког приступа уопште.

Водитељ: А пост-модерна данас?

Гост: И то је занимљиво, али неке ствари не морају не знам шта да донесу, али су интересантне као покушај. Ја могу рећи да оно пронађено златно руно мање вреди од потраге за њим. У том смислу, сви ови покрети, без обзира да ли су нешто донели, али су интересантни у том ослобађању песничког језика.

Водитељ: Дакле, кретање, а не циљ, је битно?

8

Великом парку у Ужицу постоји један велики источник – чесма и на њему пише: „Овај источник подигоше Добросав и Олга Ружић 1901. године у знак сећања на Ужице“ и ја сам му то рекао, а он каже: „Ух, то бих много волео да видим“ и био је једном приликом на Златибору, у библиотеци у Чајетини, наш колега и новинар Радован Поповић га је пратио и он је изнео ту жељу да оде у Ужице да то види, али, као и увек, нешто тамо није имао кола и то је остала само жеља. Ето и то је једна успомена на једног писца који је то хтео да види, а морам рећи, Добросав Ружић је исто био писац, у то време био је професор у ужичкој Гимназији, али је написао неколике књиге. Једна од њих је објављена у *Нолиту*, врло интересантна књига. То су нека сећања и записи о Ужицу тога времена.

Водитељ: Ова петорка коју сам поменуо је на свој начин обележила своје време у литератури и култури српског народа. Шта мислите, ко ће у двадесет првом веку, из друге половине двадесетог века, сем њих, бити упамћен?

Гост: То је тешко рећи. Свако од нас носи трако своје бреме и наду. У основи сваког писања је нада, вера да ће то бити трајно. Да ли је то илузија, или није, у сваком случају питање је рецепције читалаца, њихових могућности. Многи писци из прошлог века, који су били много читани, много популарни – изгубио им се траг.

Водитељ: Смете ли да поменете неко име?

Гост: Нажалост, на неке су затиране успомене из других разлога, идеолошких, као што је Драгољуб Филиповић или Војислав Илић Млађи, он је овде из Ореовице. Срећом, завичај им се одужио и једном и другом песнику и оживео је успомену на њих. У Ореовици, односно у Жабарима се одржавашу *Дани Војислава Илића Млађег* и ја сам открио његову бисту пред Скупштином Општине. Драгољуб Филиповић је један од заиста великих родољубивих писаца који је написао оне чувене *Косовске божуре*, који су се налазили по читанкама и одједном је нестало, а мислим да су многи његови стихови, баш због тога што су у десетерцу, он је усвојио и обновио тај десетерац, поетика га је потиснула и скрајнула, али, један диван човек из Љужице, то је код Крагујевца, Светла Мацаревић, скупио је средства и објавио *Неке изабране песме* и то је диван тренутак.

Водитељ: Морам да Вас прекинем, убедљивом већином сте на последњој скупштини *Удружења књижевника Србије* изабрани за председника. Ви сте на оном месту на коме је пре сто пет година седео Сима Матавуљ. Шта Ви тој читалачкој својти, али и песничкој својти, можете да поручите?

Гост: Могу да кажем да ниједно време није не знам како наклоњено књижевности. Мене јесу колеге предложиле и изабрале, али ја бих рекао да писци и уопште уметници никада нису у дефициту идеја и ентузијазма.

10

АДАМ ПУСЛОЈИЋ

МОРАВСКА ЕЛЕГИЈА

Док она увелико тече, тајим се, усукавам. И уситњујем душу, разваљујем свој стас и спас- свети остајем уз њу, на обали светскога космоса и бола, јер не могу, нећу, не умем друкчије. Ја сам ваш Радомир, ваш верник и истоосећајник. И моје име тече Моравом овом. За име Бога, стварам. Дајем све од себе, то јест себе, али кад сам другачији од свих. А то је данас, међу вама. И то је овде где ме, ево, и највише има.

Њихово Васкрснуће из долине оностране околи и унутар Твоје несрушљиве куће која вековима стоји свеколиком православују на стражи вечној